

AZ INTERNET MINT A BŰNCSELEKMÉNYEK ELKÖVETÉSÉNEK HELYE

1. Bevezető

Az információs társadalom egyik legszembetűnőbb jellemzője a mindent körülvevő infokommunikációs eszközök számának, sokféleségének és komplexitásának növekedése.¹ Az új technológia befogadásával kölcsönhatásban, így megismerésével, alkalmazásával, fogyasztói igények szerinti fejlesztésével a befogadó közeg, a társadalom is változik, a környezeti változások pedig egyúttal a jogalkalmazást is alkalmazkodásra kényszerítik.

A büntetőjogi diskurzusoknak kezdetektől részét képezi az internet közvetítésével elkövetett bűncselekmények miatt indult büntetőeljárásokban az illetékességet, illetve joghatóságot érintő kérdések rendezésére való törekvés. A későbbiekben részletesebben is vizsgált bírói gyakorlat alapján úgy tűnik, máig nem sikerült az internet helyét megtalálni és összeegyeztetni az illetékesség és joghatóság területi fogalmi alapokon nyugvó értelmezési közegében. Az illetékesség és joghatóság megállapítását megalapozó körülmények közül kiemelkedik a bűncselekmény elkövetésének helye, de ugyanezzel a földrajzi kérdéssel küszködnek a bűnüldöző hatóságok adatgyűjtő tevékenységének korlátaival foglalkozó szabályozási törekvések is.

E kérdések értelmezési kereteit az interneten zajló információáramlás és az alapvetően földrajzi alapú szabályozási tárgyra épülő dogmatikai rendszer jelöli ki. Az illetékesség kapcsán kialakult, és majd a későbbiek során ismertetett bírói gyakorlat értékeléséhez nem mellőzhető ennek a fejlődő technológiai közegnek a rövid bemutatása, amelynek révén felismerhetővé válik, hogy a joggyakorlat jelenlegi útkeresése a technikai fejlődésnek egy már meghaladott állapotára próbál reagálni. A technológiai elem jellemzője az említett társadalmi kölcsönhatásban a következő pontokban foglalható össze: az innovációk által életre hívott új technológiai rendszerek megjelenése között múltó idő rövidül, az infokommunikációs eszközök tel-

¹ KINCSEI Attila: Technológia és társadalom az információ korában. In: BALOGH G. (szerk.) Az információs társadalom, Gondolat-Új Mandátum, Budapest 2007. 47. o.

jesítménye növekszik, valamint a számítástechnika, a telekommunikáció és a média konvergenciája figyelhető meg.²

2. Az információs társadalom technológiai szemlélete

2.1. ÚT A PC-TŐL A DIGITÁLIS KONVERGENCIÁIG

A folyamat kiinduló pontja a gazdaság, a tudomány és a társadalom egésze számára hozzáférhető, az adatok automatizált feldolgozását, továbbítását, tárolását lehetővé tevő számítógép megjelenése, amely lehetővé tette az emberi szellemi tevékenység kiváltását, illetve hatékonyabbá tételét, ezzel új, hozzáadott értékű szolgáltatások és javak teremtését biztosító kapacitáshoz juttatva a felhasználókat. Döntő szakasza volt a fejlődésnek, hogy a katonai és tudományos élet területéről kitörve az egyre kisebb méretű, egyre könnyebben kezelhető ám több perifériát csatlakoztatni képes és olcsóbb számítástechnika egyre több ember számára vált hozzáférhetővé.³

A következő szint a korábban elszigetelt, önálló egységek hálózatban történő összekapcsolása és az internet megjelenése volt. A világháló a kliens-szerver architektúrák világméretű kiépülése mellett a különféle P2P hálózati rendszerek, grid-rendszerek, és hyperszámítástechnikai rendszerek megjelenésével fejlődött tovább, az újabb fejlesztéseknek meghatározó technológiai alapjává, megannyi szolgáltatás önálló platformjává válva. Közben a személyi számítógépek mellett az emberi környezet egyre több elemében jelentek meg infokommunikációs eszközök (pl: gépkocsik fedélzeti számítógépe, háztartási berendezések, ún. intelligens otthonok rendszerei), amely egy korszak, a desktop-számítógépek dominanciájának lezárulását eredményezte.

A technológia fejlődésének irányát a miniaturizáció, mobilizáció, a funkciók konvergenciája, a hálózati működés, valamint mindezek szabványosítása határozzák meg, amelyek hatására újabb és újabb infokommunikációs eszközök váltak minden ember számára elérhetővé (pl.: laptop, okostelefonok, tabletek, stb.).

A komplex személyi hírközlési eszközök integrálták a mobil távközlés, a kép- és mozgóképrögzítés, a hang- és videoalapú szórakoztatás, a navigáció funkcióit, a különböző szolgáltatásokhoz tartozó személyazonosító kártyákat, az elektronikus aláírást, és fizetési módokat.

² KINCSEI: i.m. 59-60. o.

³ Az IBM 1981-ben dobta piacra a már nevében is személyeknek szánt PC-t, azaz a personal computer-t.

A folyamat egyik kulcsfogalma tehát a konvergencia, amelynek bár nincs pontos, általánosan elfogadott használata a szakirodalomban, a téma szempontjából különböző hálózati platformok azon képességét jelenti, hogy alapvetően hasonló szolgáltatási fajtákat hordoznak, de olyan fogyasztói eszközök összefonódását is jelöli, mint például a telefon, televízió és a személyi számítógép. Meghatározó technológiai alapja a digitalizáció, amely műszaki megoldás lehetővé teszi, hogy ugyanaz a tartalom a korábban egymástól elkülönült hálózatokon is átvihető legyen.⁴ KOPPÁNYI SZABOLCS szerint⁵ a tapasztalható változás úgy jellemezhető, hogy az információk megjelenési formája kompatibilissé vált, ennek következtében az információhoz különböző kommunikációs eszközök közvetítésével (internet, telefon, televízió) hozzájutva elmosódnak a határok mind a tömeg- és az egyéni kommunikáció, mind pedig az elosztó és közvetítő médiumok között.

A digitalizáció a tartalmak platformfüggetlen közvetítésének fejlődésével a korábban elkülönült gazdasági ágazatok, úgymint az informatika, a távközlés és a média közeledését, összeolvadását is elindította. Maga a konvergencia tehát nem egyseges jelenség, a szűkebben vett technikai fejlődés, a gazdasági struktúrák változása, valamint a fogyasztói viselkedések konvergenciája egy időben zajlik. E folyamat figyelemmel kísérésére többek között azért van szükség, mert meghatározza az informatikai bűncselekmények elkövetésének környezetét infrastrukturális, gazdasági és társadalmi értelemben is.

2.2. A TECHNOLÓGIAI FEJLŐDÉS TÁRSADALMI ASPEKTUSAI

A közelmúlt és a jelen technológiai szemléletű információs társadalmát tovább jellemezhetjük három társadalmi terület konkrét változásai alapján is.⁶ Az üzleti szféra tekintetében az elektronikus kereskedelemben az infokommunikációs eszközök és szolgáltatások terjedésével a vevőkapcsolatok új formái jelentek meg. Egy vagy több termékcsoportra szakosodott elektronikus piacterek születtek, amelyek sok termék tekintetében rövid időn belül háttérbe szorították a hagyományos vásárlási fórumokat.

Az új, fizetési eszközök (fintech megoldások) a készpénzforgalmat, a mesterséges intelligencia⁷ és a robotika a tőzsdei kereskedések emberi döntéseit helyettesítik, egyre kényelmesebbé, hatékonyabbá téve eddigi tevékenységeinket. Az infokom-

⁴ TÓTH András: Az elektronikus hírközlés és média gazdasági szabályozásának alapjai és versenyjogi vonatkozásai, HVG-ORAC Budapest, 2008. 57. o.

⁵ KOPPÁNYI Szabolcs: Hírközlési jog az európai közösségben és Magyarországon, Osiris Kiadó Budapest, 2003. 23. o.

⁶ DÖMÖLKI Bálint (szerk.): Égen-földön informatika. Typotex, Budapest, 2008. 25-44. o.

⁷ Lásd ESZTERI Dániel: A mesterséges intelligencia fejlesztésének és üzemeltetésének egyes felelősségi kérdései. Infokommunikáció és jog. 2015/2-3. 47-57. o.

munikációs eszközök megreformálták az elektronikus üzletvitelt az üzleti folyamatok automatizálásával, a közvetlen termelésirányítás és logisztika informatizálásával lehetőség nyílt a piackutatás, a költséghatékonyság, a termelékenység további javítására. Mindezek mellett természetesen új üzletágak is megjelentek, például: a tartalomszolgáltatás, pénzügyi és bankinformatika, tudásmenedzsment, kutatásfejlesztés, stb.

A közsféra változásai például a közigazgatás informatizálásában nyilvánulnak meg. A kormányzati portál, az elektronikus ügyfélkapu, a regisztrált tulajdonok (gépjármű, ingatlan) és cégjegyzék elektronikus nyilvántartása, az igazságügyi intézmények elektronikus ügyvitele⁸, valamint a társadalombiztosítási és egészségügyi szervezetrendszer mind-mind infokommunikációs hálózatok üzemeltetésével törekednek az állam működéskének, az állam és polgára közötti kapcsolat javítására.

Végül a magánfelhasználás területén nemcsak a személyek közötti kapcsolattartás alakult át, hanem az otthoni életvitel és háztartási információkezelés is, a szabadidő eltöltésének lehetőségei, az alkotóművészet, munkavégzés és még számos egyéb aktivitás. A magáncélú kommunikáció új trendjei megszüntették a média egyirányúságát, helyét átvette az interaktivitás, azaz mindenki, minden felhasználó médium lehet. E korszakban már nem a PC, hanem a web működik platformként, ahol a felhasználók gyakran együttesen állítják elő, osztják meg egymással a tartalmakat interaktív alkalmazások segítségével.

A technológiai elem (az eszközök és szolgáltatások) biztosítja a társadalom számára az intenzívebb információáramlást, az információk tömegéhez való hozzáférést, míg a társadalom oldaláról nézve a hagyományos, fizikai világbeli tevékenységek infokommunikációs technológiai rendszerekkel történő támogatottsága, mediatizáltsága magának a tevékenységnek a virtuális dimenziójába való kiterjesztését eredményezi.⁹ Ezen eszközök relatíve általánosan hozzáférhető volta lehetővé teszi a társadalom minden tagja számára a nemzethatárokon átvívelő kommunikációt, kapcsolatteremtést, közösségépítést, megváltoztatva ezáltal a felhasználók szokásait, a magánélet színtereit.

2.3. A KOMMUNIKÁCIÓ ÉS KÖRNYEZETE

A kommunikáció nem csak személyek között zajlik, hanem egyre inkább a technikai környezet és az ember között is. Az ember-gép interakcióját tekintve az egyre

⁸ Pl.: az ingatlan-nyilvántartás elektronikus alapú TAKARNET-rendszere, a büntügyi igazgatásban a Robotсарu, Netzсарu, PractorPraxis, a Közigazgatási és Elektronikus Közszolgáltatások Központi Hivatala által üzemeltetett büntügyi nyilvántartás, MAKÖR, stb.

⁹ KINCSEI: i.m. 59-60. o.

több intelligens vonást mutató, számítástechnikai eszközök által behálózott környezetben a felhasználó személyre szabott módon tudja folytatni kommunikációját, biztosítva a fizikai lét mellett az állandó „online” jelenlétet. E területen folyamatosan zajlik a környezettel történő interakciók lebonyolítására szolgáló szenzorok (érzékelők) és aktuátorok (beavatkozók) fejlesztése, amelyek az emberi gesztusok, hangok érzékelése alapján hajtják végre az adott számítástechnika rendszer funkcióját. A szenzorok és aktuátorok a (nemcsak) virtuális környezetek és távközlési végberendezések kombinálódásával, ad hoc és vezeték nélküli rendszerré alakulásával a felhasználó cselekedeteit és interakcióit támogató környezet-intelligenciává alakult gépekként egyre inkább a hétköznapi élet szerves részévé válnak.

A vezeték nélküli, önkonfiguráló hálózatokká alakuló, tároló és feldolgozó kapacitással rendelkező apró eszközök, amikben a számítógép beágyazott célhardver formájában van jelen, fizikai tereinket benépesítve egyre fontosabb szerepet kapnak. Az embert, a felhasználót e tárgyakba épített intelligens interface-ek veszik körül, a személyre szabott technikai környezet szinte észrevétlenül felismeri jelenlétünket és reagál rá. Ez az intelligens felhasználói felület lehetővé teszi a környezettel való természetes, például hang vagy gesztusok általi, referenciáinknak és a kontextusnak megfelelő interakciót (például: közlekedési, helymeghatározási rendszerekre, helyváltoztatással kapcsolatos egyedi alkalmazásokra, vagy testbe épített implantátumokra lehet gondolni).¹⁰

Az „ember-gép” kommunikáció mellett természetesen a szintén egyre több intelligens vonást mutató M2M (machine to machine), „gép-gép” kapcsolatok, a robotika, mesterséges intelligencia területei is rohamosan fejlődnek, ám ezen trendek részletezése a tanulmány kereteit már meghaladná.

2.4. NEGYEDIK SZINT: A VIRTUÁLIS JÖVŐ

Az interakciók okán megnövekvő terhelés miatt a hálózati rendszerek hatékonyságának növelésére, az egyes rendszerelemek közötti koordináció és szinkronizáció lebonyolítására az ún. köztes szoftverek fejlesztése jelenti az egyik üzleti irányzatot. Felhasználói oldalon a növekvő alkalmazások és szolgáltatások okozta terhelés miatt az infrastruktúra hatékonyságának javítása érdekében alapvető érdek, hogy az informatika számára a prioritásokat ne a mindenkori technológiai adottságok átláthatatlan fejlesztése, hanem egyre inkább az üzleti igények és az igényelt szolgáltatás minősége határozza meg.¹¹

¹⁰ DÖMÖLKI: i.m. 2008. 61. o.

¹¹ DÖMÖLKI: i.m. 2008. 358-359. o.

Ezért a fejlődés újabb szintje az adat- vagy informatikai központok virtualizálódása, azaz olyan központok létrehozása (pl. az ún. felhő-szolgáltatások), ahol az egyes rendszerelemek helye, belső vagy külső volta, konkrét típusa egyre kevésbé játszik szerepet, míg az erőforrások igénybevétele a terheléstől függően dinamikusan változik.¹² A virtualizáció eredményeképpen a rendszer kifelé mutatott viselkedése, külső kapcsolatai és funkciói függetlenné válnak a rendszer belső architektúrájának fizikai felépítésétől, az informatikai erőforrások, a rendszerelemek absztrakt kezelésére lehetőséget nyújtva, azaz a technológia a fizikailag egyébként létező elemeket és működésüket más módon, más platformon logikailag jeleníti meg.¹³

Az informatikai rendszerek üzemeltetése egyre inkább közműjelleggel és szolgáltatásszerűen történik, ami részben abban nyilvánul meg, hogy a felhasználók személyi számítógépein futó programok mind nagyobb része kerül központi szolgáltatásként végrehajtásra, gyakran a felhasználó adatainak nagy részét is a szolgáltató szerverein tárolva. Ennek része, hogy a felhasználók adatai a szolgáltatók birtokába kerülnek, és azokra a felhasználónak pusztán csak igénye van. Az információtechnológiai közművek kialakulása felé mutató fejlődési irány a cloud computing. Ez esetben a szolgáltatók igen nagy zámú felhasználót vagy különösen nagy leterhelést kezelni is képes szolgáltatásként nyújtják az információtechnológia által támogatott képességeiket. E jelenség mögött három irányvonal egymáshoz közeledése áll: a szolgáltatásorientáltság, a virtualizáció és az interneten keresztül bonyolódó számítástechnika szabványosítása.¹⁴

2.5. A JÖVŐKÉP

A szüntelen technológiai fejlődés vizsgálatára irányuló kutatások alapján körvonalazható jövőkép elemei a következők. A számítógépek és adatátviteli vonalak teljesítményei oly mértékben növekednek, hogy gyakorlatilag nem jelentenek majd korlátot a megoldandó feladatok méreteire vonatkozóan. Teljessé válik az eszközök összekapcsoltsága, nem lesznek elszigetelten működő számítógépek. Az információfeldolgozás és adatátvitel lehetőségei megjelennek az embert körülvevő környezet tárgyaiban (pl. háztartási berendezések, járművek), akár az emberi testben (különbféle bionikus protézisek, képességjavító implantátumok). Az informatikai rendszerek működése egyre több intelligens vonást mutat.

A rendszerekben a szolgáltatások különböző fajtái kerülnek előtérbe, a felhasználók mind inkább szolgáltatásokat és nem termékeket vásárolnak. Az infokommunikációs rendszerek fokozott mértékben támogatják az őket használó emberek

¹² DÖMÖLKI: i.m. 2008. 358-359. o.

¹³ DÖMÖLKI: i.m. 2008. 66. o.

¹⁴ DÖMÖLKI: i.m. 380. o.

együttműködésének különböző formáit. A fejlődési folyamat eredményeképpen az internet egyre inkább interface-szerepet tölt majd be a helyüket változtató emberek és az őket körülvevő fizikai világ között, végül olyan egységes és programozható rendszerré válhat, amely megtestesíti a korábbi kibertér¹⁵ (cyberspace) víziókat.¹⁶

3. A technológiai környezet büntetőjogi szabályozási kérdései

Mi ennek a folyamatnak a témánk szempontjából kiemelhető jellemzője? A fentiekben röviden ismertetett, a közműszerű működés felé fejlődő információs hálózat funkciója továbbra is az információ feldolgozása, továbbítása, és az információhoz való hozzáférés biztosítása. Az internethálózat mint technika egyrészt tartalomsemleges, másrészt globális, ebből következik, hogy az adatok helye, az információfeldolgozás infrastruktúrájának egyes rendszerelemei – meghatározónak tűnő újszerűségük ellenére – nem kaphatnak minden esetben kiemelt jelentőséget az illetékességi és joghatósági kérdések rendezése során. Csak az internet igénybevételenek egyes mozzanataira irányuló nemzeti szabályozás lehet kompatibilis az eddigi földrajzi alapú, állami fennhatóságot feltételező normarendszerrel. Az információs rendszerként értelmezhető internet – vagy egyes rendszerelemeinek – helye a legtöbb esetben egyébként sem értelmezhető.

Az infrastruktúra fenntartása és működtetése ugyan több szinten megosztott, de a rendszer meghatározó résztvevői olyan gazdasági szereplők, amelyek honossága ugyan kötődhet egyes államokhoz, azonban tevékenységüket globálisan végzik (pl. keresőszolgáltatások, DNS szolgáltatás, felhőszolgáltatások, stb). Azaz szemben egy-egy állami közműszolgáltatással, e szolgáltatások nyújtói egyre kevésbé tartoznak egy meghatározható állam vagy államok fennhatósága alá, de szolgáltatásaikat az állam(ok) polgárai számára minimum regionális, vagy kontinentális szinten nyújtják.

A szabályozás szempontjából lényeges elem ebben a rendszerben az is, hogy immár jellemzően nem a különféle érdekeket megtestesíteni képes elektronikus adatok birtoklása képvisel értéket, hanem az azokhoz való hozzáféréshez, a rendszer használatához, a rendelkezés lehetőségéhez kapcsolódik jogos érdek. Az állami fennhatóság, szuverenitás szempontjából így annak lehet jelentősége, hogy

¹⁵ A kibertér fogalma William GIBSON írótól származik, aki a *Neuromancer* című regényében a hálózatba kapcsolt számítógép-terminálokról közvetlenül elérhető digitális, navigálható teret jelöli vele. GIBSON, W., *Neuromancer*. Harper Collins, London. 1984.

¹⁶ DÖMÖLKI: i.m. 204. o.

- a) az állam területéről igényelnek-e hozzáférést az adathoz, illetve az állam területén tesznek-e rendelkezést az adattal vagy az információs rendszerrel,
- b) az állam területére irányul-e az adatok továbbítása, vagy az információs rendszer által végrehajtott művelet az állam területén fejti-e ki hatását,
- c) az állam polgárának, honos jogi személyének vagy magának az államnak valamely jogszerű (személyi, vagyoni, gazdasági, biztonsági) érdeke érintett-e,
- d) az állam polgárának, honos jogi személyének vagy magának az államnak valamely jogszerű (személyi, vagyoni, gazdasági, biztonsági) érdekét „megtestesítő” adatokat kezelő információs rendszer érintett-e.

Utóbbi két szempont a személyi elvet jeleníti meg, a területi elv alapjául szolgáló körülményként az első két pont értékelhető.

Ennek a globális közműnek az igénybevétele jellemzően a bűncselekmények elkövetésének eszközeként funkcionál, nincs jelentősége annak, hogy az adatok, a globális infrastruktúra egyes elemei hol találhatóak, és hangsúlyozandó, hogy az információ-feldolgozás technikai folyamatában ez egyre kevésbé meghatározható. Leegyszerűsítve tehát e problémát, azon cselekvőségeknek, mozzanatoknak van jelentősége, hogy az információs szolgáltatást hol vették igénybe, az adatokhoz hol fértek hozzá, vagy hová irányították. Amennyiben valamely információs rendszer megbízható működéséhez fűződő érdeket sért a cselekmény, akkor kaphat jelentőséget ezen rendszer helye, vagy a felette rendelkező személye is. Ezek után vizsgáljuk meg a tipikus „internetes” bűncselekmények elkövetésének helyét illetően kialakult hazai joggyakorlatot.

4. Az illetékességet megalapozó körülmények

A magyar büntető joghatóságot elsődlegesen megalapozó körülmény az, ha a bűncselekményt belföldön követték el.¹⁷ Az illetékességet illetően a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény¹⁸ 17. §-ának (1) bekezdése alapján – ha a törvény eltérően nem rendelkezik – az eljárásra az a bíróság illetékes, amelynek a területén a bűncselekményt elkövették. Ehhez képest kiegészítő rendelkezést rögzít a 17. § (3) bekezdése, amely alapján az eljárásra az a bíróság is illetékes, amelynek területén a terhelt lakik, ha az ügyész, a magánvádló vagy – ha e törvény másként nem rendelkezik – a pótmagánvádló ott emel vádat. Az új büntetőeljárásról szóló 2017.

¹⁷ Btk. 3. § (1) bekezdés a) pontja

¹⁸ A kézirat lezárásakor hatályban lévő jogszabály.

évi XC. törvény további lépéseket tett az elkövetés helyével kapcsolatos gyakorlati problémák eljárásjogi megoldása felé. Az új eljárási kódex alapján az ügyészség vádat emelhet immár a sértett lakó- illetve tartózkodási helyén is.¹⁹ Úgy vélem az új szabály miatt nem szükséges az elkövetési hely körébe vonni az elkövetésnek a sértett tartózkodási helyével kapcsolatos mozzanatait.

Az illetékességet és joghatóságot megalapozó egyik alapvető körülmény tehát a bűncselekmény elkövetésének a helye. A bírói gyakorlat az elkövetés helyeként azonban nem a szoros értelemben vett elkövetési magatartás kifejtésének helyét tekintti. Ennek megfelelően a magyar joghatóság kérdését illetően a bűncselekmény belföldön elkövetettnek tekintendő, ha annak a magyar büntetőtörvény szempontjából jelentős bármelyik mozzanata – akár az elkövetési magatartás, akár az eredmény – belföldön valósul meg [BJD 4622.]. A joggyakorlat ellentmondásainak okai éppen a releváns elkövetési mozzanatok kiválasztására, az elkövetési mozzanatok mibenlétének eltérő felfogására, és az elkövetési magatartás kiterjesztő értelmezésének gyakorlati igényére vezethető vissza.

4.1. TARTALOM-BŰNCSELEKMÉNYEK

Tartalom-bűncselekményekként jelölöm azokat a bűncselekményeket, amelyek esetében az interneten hozzáférhető elektronikus adatok tartalma képezi a szabályozás tárgyát, ideértve a büntetőjogi tilalmat is. E csoportba sorolhatók pl. a szerzői és szomszédos jogot sértő bűncselekmények, a gyermekpornográfia, vagy a különféle titkot megtestesítő adatokkal való visszaélések. E bűncselekmények elkövetési magatartása alapvetően ezen tartalmakhoz való hozzáférésben, azok birtoklásában, illetve az adatokkal való különböző műveletek végzésében nyilvánul meg. Ezen bűncselekménytípusok estén az egyes adatok – kezelésének, birtoklásának – helye és az adatokkal való rendelkezés helye alapozza meg az elkövetés helyét. Az adatokkal való rendelkezés alatt az elektronikus adattal végzendő műveletre adott utasítást értem.

4.2. KÖZLÉSEL ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEK

Következetesnek tekinthető az ítélkezési gyakorlat az olyan, közléssel elkövetett bűncselekményeket illetően is, mint az önbíráskodás, a csalás, vagy a zaklatás.²⁰ Ezen, információközléssel megvalósuló bűncselekmények sajátossága a célzatosság. A Btk. 222. §-a (2) bekezdésének a) pontja szerinti zaklatás vétségének tényállási eleme a félelemkeltési célzat, az önbíráskodásé és a csalásé pedig az, hogy a passzív

¹⁹ 2017. évi XC. törvény 21. § (3) bekezdés

²⁰ BH 2013.87., BH 2011.332.; EBH 2000.292.

alany²¹ a fenyegetés, illetve a megtévesztés hatására az elkövető akaratának megfelelően cselekedjen.

Ezért – ha e bűncselekmények közléssel valósulnak meg – azok szükségszerű feltétele, hogy az elkövetési magatartást megvalósító közlések a passzív alanyhoz eljussanak, a bírói gyakorlat szerint tényállásszerű elkövetési magatartásról csak ettől kezdve lehet szó. Erre figyelemmel a bírói gyakorlat szerint az elkövetés helye ilyen esetekben a közlésről való sértetti tudomásszerzés helye. A telefonon vagy levélben történt elkövetés esetén az elkövetés helye a hívás fogadásának, illetve a küldemény átvételének helye, interneten történő elkövetés esetén a megtévesztő közlést tartalmazó internetes honlap megnyitásának a helye.²²

Utóbbi példa esetén úgy tekinthetjük e helyzetet, hogy az információ közlése a sértett tartózkodási helyén realizálódik, a közlés végpontjának ő tekinthető. Látható, hogy ezen esetekben a gyakorlat a kommunikációs kapcsolat két pontjából a végpontnak tulajdonít jelentőséget, a kommunikációs csatorna, a médium mibenléte lényegtelen. Ilyen esetekben tehát a megtévesztés akkor történik, amikor a konkrét sértett az interneten szembesült a vádlott megtévesztő szándékkal internetre feltett és azáltal közvetített csalárd közlésével.

Előfordulhat, hogy csalás esetében az elkövetési magatartás, a károkozó magatartás kifejtésének és a kár bekövetkeztének helye eltérő. A károkozó magatartás kifejtése és az eredmény bekövetkezése sem feltétlenül és értelemszerűen a sértett tartózkodási helyén történik, legfeljebb akkor, ha maga a sértett a tartózkodási helyéről kezdeményezi pl. a banki átutalást. Több sértett esetén a gondolamenet következetes érvényesítése furcsa helyzethez vezet. Ha az elkövető nem egy meghatározott személyt, hanem egy ismeretlen személyi kört (pl. termékhirdetéssel) akar tévedésbe ejteni, az elkövetés helye több helyszínt jelent, noha az elkövető az információkat egy helyről indította. A homogén alaki halmazat ezért nem teljesen illeszkedik az elkövetés helyét lehetőség szerint egy konkrét helyhez kötni igyekvő gyakorlati igényekhez.

Felmerül a kérdés, hogy miért szükséges az elkövetés helyeként kizárólagosan, illetőleg elsődlegesen a sértett tartózkodási helyét megjelölni. Az elkövetés helyének anyagi jogi meghatározása nem kívánt gyakorlati következményekkel – illetékességi problémákkal – jár, ezért azt eljárásjogi rendelkezések teszik kezelhetővé azzal, hogy az elkövetés helyéhez objektív körülményt társítanak. A terhelt lakóhelyén való vádemelés is ilyen másodlagos illetékességi ok.

²¹ A vizsgált eseti döntések gyakorta a sértett kifejezést használják – jobbára a vizsgált eljárásjogi kérdések miatt –, de természetesen anyagi jogi kérdések esetén a passzív alany kifejezés használata a helyénvaló.

²² BH 2011.332.

A BH 2011.332. számú eseti döntésben utalt arra a Legfelsőbb Bíróság arra is, hogy közömbös az internetes szolgáltató székhelye, valamint az adott ügyben a vádlott lakó-, illetve tartózkodási helye és bankszámlájának helye. Az első és utolsó kérdésben maradéktalanul osztani lehet az eseti döntésben kifejtett álláspontot. Ugyanakkor a megtévesztést megvalósító elkövetési magatartást illetően célszerű további finomításokat tenni. Előfordul, hogy az elkövető által megkezdett vagy kifejtett magatartásnak nincs egy meghatározott, célzott sértettje, az elkövető szándéka nem egy adott személy ellen irányult. Ezért a megtévesztő információk közlése valóban akkor „hatályosult”, amikor a hirdetést valaki megtekintette. Ugyanakkor e kérdéstől teljességgel függetleníthető, és tényszerű, hogy az elkövető az internetet az információk közlésének eszközeként hol használta. Az elkövetési magatartás ugyanis csakis az elkövető által kifejtett és a kívülvilágban megjelenő esemény lehet, nem pedig az információs rendszer által megjelenített esemény.²³ Az elkövető a kívülvilágban a tartózkodási helyén tanúsított releváns magatartást, amelynek további eseménysíkjai a kibertérben és a sértett tartózkodási helyén vetültek ki. Az elkövetés mozzanatai közül a sértett tartózkodási helyének kiemelése mellett nem szól meggyőzőbb érv, mint a terhelt tartózkodási helye mellett, hiszen az ismertetett infokommunikációs környezetben a kommunikáció egyik végpontja sem feltétlenül fix (pl. a sértett a vonaton ülve, telefonkészülékén olvassa a megtévesztő közlést).

Ahogy arra a BH 2009.317. számú eseti döntés is kitér, az illetékességet az elkövetés más mozzanatai is megalapozhatják, így a csalás elkövetése esetén az elkövetési magatartás, a tévedésbe ejtés kifejtésének és az eredmény bekövetkezésének helye mellett a károkozó magatartás kifejtésének a helye is megalapozhatja a bíróság illetékességét.

Más esetben, amikor az internet nem kap szerepet a megtévesztő információk közvetítésében, a jogalkalmazás nem bonyolítja túl az elkövetés helyének értelmezését. Az ún. banki csalások esetén, az elkövető megtévesztő cselekménye és a sértett téves tudattartama kialakulásának helye gyakran eltér egymástól, hiszen más helyen történik a valós ügyleti szándék nélküli hiteligenylés és máshol annak elbírálása. Ez jellemzően intézmények „tévedésbe ejtésének” esetében fordul elő, amikor a tévedésbe ejtett passzív alany (banki alkalmazott) és a sértett személye (pénzintézet) személye elválik egymástól. Így, ha a pénzügyi fiókban csalárd szándékkal szerződés megkötését kezdeményezik és a szükséges dokumentumokat benyújtják, míg a hitelbírálat attól elkülönült helyen történik, a csalás elkövetésének helyét a hiteligenylés helye megalapozza. Az elkövető által kifejtett cselekmény, a valótlán információk közlése már a bankfiókban megtörténik.

²³ Ez majd a mesterséges intelligencia által megvalósított események jogi értékelésének kihívásai között értékelhető.

Így az információt közvetítő közeg jellegének eltérősége nem igényli eltérő illetékességet megalapozó körülmény kizárólagos megállapítását. Azaz nem lehet kizárni az illetékességet megalapozó körülmények közül az elkövető tartózkodási helyét sem.

Az eseti döntések alapján megállapítható, hogy a csalás esetén az elkövetés helyének megállapítása szempontjából a bírói gyakorlat nem tulajdonít jelentőséget a megtévesztő információt, közlést tartalmazó adatok és információs rendszer helyének. Ennek hangsúlyozására azért volt szükség, mivel a rágalmazás és becsületsértés esetén ettől eltérő a gyakorlat.

4.3. RÁGALMAZÁS, BECSÜLETSÉRTÉS AZ INTERNETEN

A viszonylag friss, a BH 2016.167. számú eseti döntésben megjelenő bírói gyakorlat szerint az interneten közléssel megvalósult rágalmazás, illetve becsületsértés esetén a bűncselekmény elkövetésének helye fő szabály szerint, elsődlegesen a kérdéses tartalmat közlő weboldalt működtető szerver helye. Az eseti döntés kiegészítő jelleggel, másodlagos szabályként úgy rendelkezik, hogy ha a weboldal külföldi székhelyű szerverről működik, a bíróság illetékességét a terhelt lakó-, illetve tartózkodási helye határozza meg.

Felmerül a kérdés, hogy mi az alapja ezen kettős, elsődleges és másodlagos szabály felállításának. Az eseti döntés alapján ugyanis az elkövetés helyét olyan semleges, technikai körülmény alapozza meg, mint az információközlésre szolgáló adat, illetve információs rendszer egyik elemének a helye. Úgy vélem, a már korábban elemzett technológiai környezetben az említett körülmény kiemelése indokolatlan.

Az infokommunikációs közeg jellemzőire az eseti döntés maga is hivatkozik, érvelése szerint „a technika fejlődésével ma már széles körben elérhetővé váltak és elterjedtek azok a mobil technikai eszközök (például laptop, tablet, az ún. „okostelefon”), melyek az internet elérésére és az azon való kommunikációra szinte bárhol, egyszerűen alkalmazhatók, méretüknél fogva pedig könnyedén hordozhatók is. A mobilinternet-szolgáltatások szinte az egész országot lefedik, és számos helyen gyors, vezeték nélküli internetcsatlakozás is nyilvánosan, bárki részére rendelkezésre áll. Lényegében tehát bárhol – közterületről, más épületből vagy akár utazás közben is – hasonló egyszerűséggel és alacsony költségráfordítással érhető el az internet, amint otthoni körülmények között is. Így tehát egyáltalán nem biztos, sőt még csak nem is valószínűsíthető, hogy az internetre közlést eljuttató személy azt a lakóhelyéről teszi meg. Következésképp „az elkövető lakóhelye a rágalmozó vagy becsületsértő kijelentés ott történt leírására vonatkozó konkrét adat hiányában nem lehet a Be. 17. § (1) bekezdése szerinti illetékességi ok alapja.”

Az eseti döntés érvelésével eddig a pontig maradéktalanul egyet lehet érteni. Azonban úgy folytatódik, hogy „[h]elytelen az az álláspont, amely az elkövetés helyének azt a helyet tekinti, ahol – feltételezésük szerint – az elkövető a számítógépén

a feljelentésben sérelmezett kijelentéseit megszerkesztette, és ahonnan azt az üzemeltető szerverére küldte.” Álláspontom szerint ez a következtetés nem következik szükségszerűen az azt megelőző érvekből, emellett a döntés indokolása utal az elkövető cselekményeire vonatkozó adatok hiányára is, ezzel pedig úgy tűnik, nem zárja ki egyértelműen az elkövetés helyeként az elkövető tartózkodási helyét.

Az elkövető lakóhelye valóban nem meghatározó az internetszolgáltatás igénybevételét illetően, de ettől még a tartózkodási helyet nem lehet kizárni az illetékeséget megalapozó körülmények közül, és az adat helyét megtenni illetékeséget megalapozó körülményként. Hiszen ahogyan azt az eseti döntés indokolása is kifejti, az elkövetés helye valójában a tényállásszerű magatartás kifejtésének, illetve kifejtése megkezdésének a helye.

A csaláshoz hasonlóan közléssel megvalósuló bűncselekmények esetén az elkövetés helyének a csalástól eltérő elvi alapon nyugvó megállapítását az eseti döntés a következőképpen indokolja. A Btk. 226. § (1) bekezdése értelmében a rágalmazást „más előtt”, a Btk. 227. § (1) bekezdése szerint a becsületsértést pedig „mással szemben” kell megvalósítani. Az eseti döntés indokolása szerint ez a becsületsorbító tényállításnak vagy kifejezésnek a számítógépen való megszövegezésével – anélkül, hogy arról bárki tudomást szerzett volna – objektíve nem valósul meg. Az eljárás tárgyát képező kijelentések „írásba foglalásának” helye tehát nem lehet az elkövetés helyének tekinthető. Erre nézve az eseti döntés a már ismertetett, ugyancsak közléssel elkövetett bűncselekmények (önbíráskodás, csalás, zaklatás) esetében kialakult ítélkezési gyakorlatra utal vissza (BH 2013.87., BH 2011.332.; EBH 2000.292.).

Ezen a ponton azonban az eseti döntés eltérő szempontokat vesz figyelembe, és csak részben az analóg információközlés elveire alapítja érvelését a digitális információközlés környezetével szemben. Ezért vitatható az eseti döntésnek ez a megállapítása. Az elkövetési magatartás kimerülhet abban, hogy az elkövető megfogalmazza a becsületsértő szöveget, ha az egyúttal automatikusan hozzáférhetővé válik a nyilvánosság számára. Az online közösségi média eltér azon médiától, amely a sajtó útján elkövetett rágalmazásokra vonatkozó joggyakorlatot kialakításának igényét felvetette, a felhasználó maga válik tartalomszolgáltató médiummá. Az elkövető magatartása az internetszolgáltatás igénybevételének utolsó mozzanatáig tart, az pedig a szöveg elhelyezésére irányuló rendelkezése, pl. a közösségi oldal szolgáltatásának (kommentelés) igénybevétele, pontosabban az igénybevételt megvalósító rendelkezése.

A rágalmazás tényállásának alapvető eleme azon hely, ahol a tény állítására, híresztelésére, illetve a tényre közvetlenül utaló kifejezés használatára sor kerül.²⁴ Ez

²⁴ BELOVICS ERVIN: Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. HVG-ORAC, Budapest, 2014. 286. o.

a hely a „más előtt”, amely álláspontom szerint csak erősen áttételesen áll kapcsolatban a sértő tartalmat rögzítő adatok helyével, a lényege, hogy az elkövető cselekményének köszönhetően a jogsértő tartalom mások számára megismerhetővé váljon. Az elkövető erre alkalmas cselekményei többfélék lehetnek, így pl. a tények híresztelése a más által tett tényállítás továbbítása, amely lényegében eleve közvetítő tevékenységet jelöl.²⁵ Ezzel kapcsolatos a BH 2012.143. számú eseti döntés, amely szerint az újságban közölt cikknek honlapon, interneten történő ismételt megjelenítése híresztelésnek minősül, ugyanakkor az ügyben a jogsértő tartalom elhelyezésének helye – ugyan más okból – nem bírt jelentőséggel.

Az új jellegű illetékességi körülményt az eseti döntés azzal is indokolja, hogy a korábban elemzett, közléssel megavalósuló bűncselekményekkel szemben a rágalmazás és becsületsértés esetében a törvényi tényállásban célzat nem szerepel, a közlésnek nem is szükségszerű címzettje a sértett. Egyik bűncselekmény törvényi tényállásának maradéktalan megvalósulásához sem szükséges, hogy a becsület csorbítására alkalmas tényállítások vagy kifejezések a sértett tudomására jussanak, az csak a magánindítványhoz kötöttségük folytán a cselekmények büntethetőségének az előfeltétele. Az eseti döntés érvelése szerint a fentiekből az következik, hogy az interneten és egyúttal nagy nyilvánosság előtt elkövetett rágalmazás, illetve becsületsértés esetén a közzététel helye és egyben az elkövetés helye a weboldalt működtető szerver helye.

Az olyan felhő-alapú internetszolgáltatások esetén viszont, amikor egy adat helye nem határozható meg egyértelműen²⁶, ez a körülmény nem alkalmazható elsődleges illetékességi okként. Analógiával élve olyan helyzetet eredményezhet, mintha a nyomtatott sajtóban megjelenő közlés esetén az újság helyét határoznánk meg az elkövetés helyeként. Az eseti döntés az analóg formában elkövetett közlésekre kialakított joggyakorlathoz próbálta igazítani az új helyzetet, de attól is eltért. A döntés utalt az írott sajtóban, illetve rádiókban és televíziókban elkövetett becsületsorbító cselekmények kapcsán egyöntetű azon gyakorlatra, miszerint az adott médium szerkesztőségének a székhelye határozza meg a büntetőügyben eljáró bíróság illetékességét, nincs ok ettől eltérni az elektronikus sajtó újabb formái, így az internet esetében sem. Ennek érvényre juttatása esetén a szervert üzemeltető vagy használó (hírközlési vagy információs társadalommal összefüggő szolgáltatást nyújtó) szolgáltató székhelye lenne irányadó.

²⁵ BELOVICS: i.m. 285. o.

²⁶ NAGY Zoltán András: A joghatóság problémája a kiberbűncselekmények nyomozásában. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 2018. 763-764. o.

Az eseti döntés – észlelve az internetes kommunikáció új helyzeteit – megfogalmazza az újszerű problémát, amely szerint számos, a magyar felhasználók által is széles körben látogatott honlap nem hazai szerverről működik. E helyzetet azonban a magánvádas eljárás illetékességi szabályaival oldja fel, nem az elkövetési magatartás értelmezésével.

5. Következtetések

Az elemzett bűncselekmények tekintetében az állapítható meg, hogy az internet valamennyi vizsgált esetben a bűncselekmény elkövetésének eszköze volt, a gyakorlatban mégis eltérő jelleget tulajdonítunk e technikai elemnek. Az illetékességet megalapozó körülmények eltérő rendezése bizonyára azzal van összefüggésben, hogy az elkövető tartózkodási helyének a vádemelés előtti meghatározása gyakran nem megoldható, ezzel szemben a sértett tartózkodási helye a legtöbb esetben egyértelműen és kezdetektől fogva igen. A gyakorlat vizsgálata alapján úgy érezhető, hogy a jogalkalmazás máig nem tudja következetesen rendezni a hagyományos bűncselekmények internettel valló kapcsolatát, azt bűncselekményenként eltérően próbálta az elkövetés értelmezésével vagy analógia útján a már kialakult dogmatikai rendszerhez igazítani.

Ez a törekvés azt hagyja figyelmen kívül, hogy az internet csupán eszköz. Rendkívül komplex, globális, megfoghatatlan, de ettől még eszköz. Az elkövetési magatartás következetes értelmezése esetén az internet nem lehet más, mint az elkövetés eszköze és nem pedig helye. Másként fogalmazva az elkövetés helyének meghatározása során az eszköz elkövető vagy a passzív alany általi igénybevételének helye lehet releváns, nem pedig az eszköz, illetve annak egy elemének – egyébként sem értelmezhető – helye.

A rágalmazás és becsületsértés esetében is igaz, hogy ezen eszköz igénybe vétele szükségszerűen csak az információs rendszer egyes rendszerlemein keresztül történhet, de éppen ezért ezen önálló elemekre nem építhető illetékességi ok. Az internetes bűncselekmények kapcsán felmerülő illetékességi kérdéseket ezért – az elkövetési magatartás helyes értelmezése mellett – a gyakorlati szempontokra és a technikai fejlődésre figyelemmel indokolt megválaszolni, erre láthatóan az eljárásjog alkalmas lehet.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- BELOVICS Ervin: Az emberi méltóság és egyes alapvető jogok elleni bűncselekmények. In: Belovics Ervin – Molnár Gábor Miklós – Sinku Pál: Büntetőjog II. HVG-ORAC, Budapest, 2014.
- DÖMÖLKI Bálint (szerk.): Égen-földön informatika. Typotex, Budapest, 2008.
- ESZTERI Dániel: A mesterséges intelligencia fejlesztésének és üzemeltetésének egyes felelősségi kérdései. Infokommunikáció és jog. 2015/2-3.
- GIBSON, William: Neuromancer. Harper Collins, London. 1984.
- KINCSEI Attila: Technológia és társadalom az információ korában. In: Balogh G. (szerk.) Az információs társadalom, Gondolat-Új Mandátum, Budapest 2007.
- KOPPÁNYI Szabolcs: Hírközlési jog az európai közösségben és Magyarországon, Osiris Kiadó Budapest, 2003.
- NAGY Zoltán András: A joghatóság problémája a kiberbűncselekmények nyomozásában. In: Homoki-Nagy Mária – Karsai Krisztina – Fantoly Zsanett – Juhász Zsuzsanna – Szomora Zsolt – Gál Andor (szerk.): Ünnepi kötet dr. Nagy Ferenc egyetemi tanár 70. születésnapjára. Szeged, 2018.
- TÓTH András: Az elektronikus hírközlés és média gazdasági szabályozásának alapjai és versenyjogi vonatkozásai, HVG-ORAC Budapest, 2008.